

CPB Memorandum

Hoofdafdeling(en) : Modellen, Arbeid, en Inkomen
Afdeling(en) : Arbeid
Samensteller(s) : Barthold Kuipers ¹
Nummer : 2
Datum : 29 maart 2001

Arbeidsaanbod op middellange termijn

¹ Deze notitie is mede tot stand gekomen dankzij de bijdragen van Adri den Ouden en Hans Roodenburg.

Vooraf

In CPB Document No. 1 wordt een projectie van de potentiële groei van de economie gegeven in de periode 2002-2006.² De structurele groei van het arbeidsaanbod is een belangrijke determinant van de potentiële groei. De hoge economische groei in de afgelopen jaren is mede mogelijk gemaakt door een forse toename van het arbeidsaanbod. De komende jaren zal de arbeidsaanbodgroei een stuk lager zijn waardoor de potentiële groei van het BBP in de komende jaren ook lager zal uitvallen. Behalve van de potentiële groei wordt ook een raming gemaakt van de verwachte trendmatige groei waarbij door een afbouw van de bestaande *output gap* een conjunctureel neutraal beeld in 2006 ontstaat.

Deze notitie dient als achtergrond bij het CPB Document en geeft een meer gedetailleerde beschrijving van de projectie van de toekomstige arbeidsaanbodgroei. De groei van het arbeidsaanbod is afhankelijk van demografische ontwikkelingen, de trendmatige stijging van de arbeidsparticipatie van met name vrouwen, het door de overheid gevoerde beleid, en de stand van de conjunctuur. We bespreken welke van deze factoren verantwoordelijk zijn voor de afname van de arbeidsaanbodgroei. Verder laten we zien hoe de participatiegraden van mannen en vrouwen zich zullen ontwikkelen, mede in vergelijking tot de huidige arbeidsparticipatie in het buitenland. We kijken niet alleen naar de periode 2002-2006, maar geven we ook een doorkijkje tot en met het jaar 2010.

We beperken ons hier tot de ontwikkeling van het arbeidsaanbod. Dat geeft geen volledige beschrijving van het beschikbare arbeidspotentieel. Het arbeidsaanbod bestaat namelijk uit mensen die werken of die actief op zoek zijn naar werk, oftewel werkloos zijn, waardoor de ontwikkeling van de werkloosheid van belang is. Verder hebben niet alle werkenden een volledige baan. Omdat met name veel vrouwen in deeltijd werken en juist zij de toekomstige groei van het arbeidsaanbod dragen, zal de groei in arbeidsjaren lager zijn dan de groei in personen. In de raming wordt dit wel weer gedeeltelijk gecompenseerd doordat vrouwen wat langer gaan werken.

2 Arbeidsaanbod tot 2010

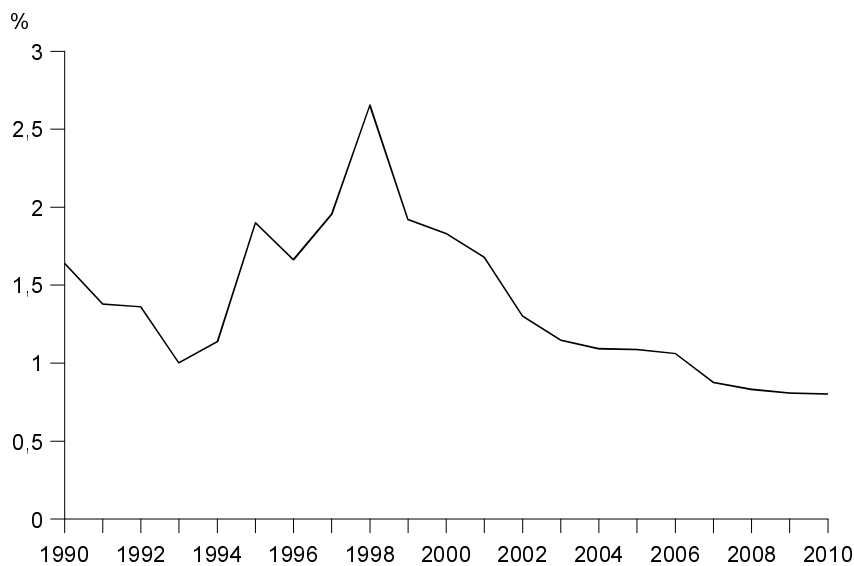
De afgelopen jaren is de groei van het arbeidsaanbod sterk toegenomen. In de periode 1996-2001 neemt het arbeidsaanbod naar verwachting met gemiddeld 2,0% per jaar toe, tegen gemiddeld 1,4% per jaar in de periode 1990-1995. Dit terwijl de demografische ontwikkeling zo'n 0,5% per jaar ongunstiger was doordat de potentiële beroepsbevolking verouderde. Wel

² Zie F.J.H. Don, 'Het Nederlandse groeipotentieel op middellange termijn', CPB Document No. 1, CPB, Den Haag, maart 2001.

werd dit weer deels gecompenseerd door een toename van de effecten van arbeidsaanbod-bevorderend beleid met gemiddeld 0,3% per jaar — met name door de WAO-ingreep in 1994.

De gunstige conjunctuur zal een grote rol gespeeld hebben bij de sterke toename van het arbeidsaanbod. Door de sterke daling van het werkloosheidspercentage in de tweede helft van de jaren negentig — van 7¼% in 1995 tot 3½% in 2000 — kregen werkzoekenden een grotere kans om een baan te vinden. Dit zal veel mensen hebben aangemoedigd om ook tot de arbeidsmarkt toe te treden (*encouraged worker effect*). De groep mensen die door de voorspoedige economische ontwikkelingen de arbeidsmarkt betrad is zeer divers. Jongeren zullen meer zijn gaan werken naast hun school of studie. Mannen en met name ook oudere mannen zullen door het gunstige economische tij minder snel de arbeidsmarkt verlaten hebben. Door een lagere instroom en een snellere uitstroom is het aantal personen met een werkloosheidsuitkering een stuk lager uitgekomen ten gunste van een hoger arbeidsaanbod. De participatiegroei bij vrouwen is in de tweede helft van de jaren negentig ook versneld. Het is onzeker of de sterke toename van de participatie van vrouwen in de afgelopen jaren doorzet of dat de toename tijdelijke was als gevolg van de gunstige arbeidsmarktsituatie.

Figuur 2.1 Arbeidsaanbodgroei, 1990-2010

Dit decennium zal de beroepsbevolking blijven toenemen. De forse arbeidsaanbodgroei van de afgelopen jaren zal echter geen stand houden (zie figuur 2.1). We ramen de toename van het arbeidsaanbod aan de hand van (1) demografische ontwikkelingen, (2) de trendmatige participatiestijging van met name vrouwen, (3) de effecten van beleidsmaatregelen, en (4) de gevolgen van conjuncturele ontwikkelingen. Hieronder laten we zien welke van deze vier

factoren in meer of mindere mate verantwoordelijk zijn voor de afname van de arbeidsaanbodgroei en met welke onzekerheid deze omgeven zijn.

Demografische ontwikkelingen

De komende jaren zal de bijdrage van demografische ontwikkelingen aan de groei van het arbeidsaanbod afnemen van 0,3% per jaar in de periode 1996-2001 tot nul in de periode 2006-2010 (zie tabel 2.1).³ Deze afname wordt bijna geheel veroorzaakt door een verdere veroudering van de potentiële beroepsbevolking. Ouderen werken minder dan jongeren waardoor een relatieve toename van het aantal ouderen tot een lager arbeidsaanbod leidt. De groei van de potentiële beroepsbevolking blijft de komende jaren aardig op peil. De groei wordt voor een groot deel gedragen door de toestroom van mensen buiten Nederland (zie figuur 2.2). Een migratiesaldo van 30 à 40 duizend komt neer op een jaarlijkse groei van de beroepsgeschikte bevolking van 0,25 à 0,35%.

Tabel 2.1	Decompositie arbeidsaanbodgroei, 1990-2010 ^a					
	1990-1995	1996-2001	2002-2006		2007-2010	
	mutaties per jaar in %					
Demografie	0,8	0,3	0,1	(±0,10)	0,0	(±0,15)
w.v. bevolkingsomvang	0,5	0,5	0,6		0,4	
w.v. leeftijdsopbouw	0,3	-0,2	-0,4		-0,4	
Participatie	0,6	1,7	1,0	(±0,18)	0,9	(±0,14)
w.v. trend	.	0,8	0,5	(±0,15)	0,4	(±0,10)
w.v. beleidseffecten	0,1	0,4	0,5	(±0,10)	0,4	(±0,10)
w.v. overig	.	0,5	.		.	
Totaal	1,4	2,0	1,1	(±0,20)	0,8	(±0,20)
w.v. structureel	1,4	1,8	1,1	(±0,20)	0,8	(±0,20)

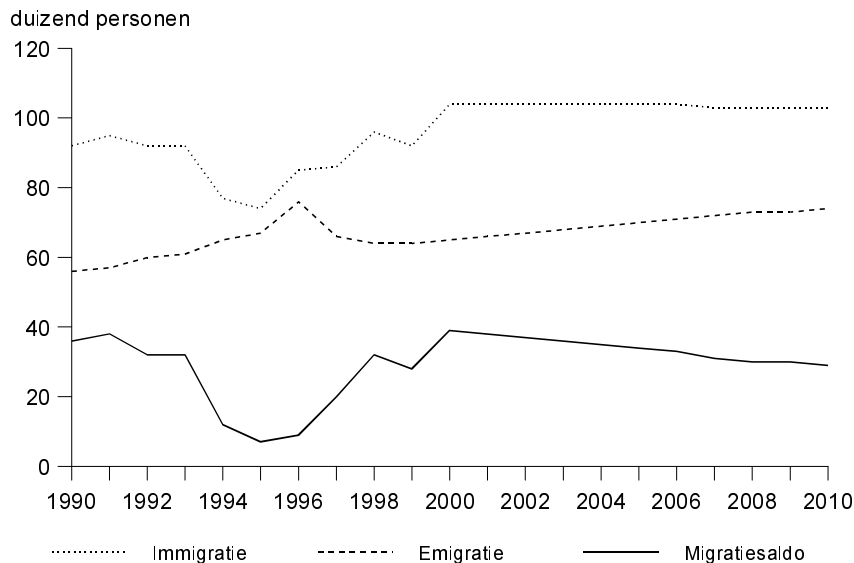
^a Cijfers tot en met 2001 zijn conform het Centraal Economisch Plan 2001. Tussen haakjes staan de onzekerheidsmarges. De onzekerheidsmarges voor de totale bijdrage van de participatie en de totale arbeidsaanbodgroei zijn berekend onder de veronderstelling dat de afzonderlijke onderdelen onafhankelijk zijn. Dus de onzekerheid van het totaal is gelijk aan de wortel uit de som van de kwadraten van de afzonderlijke onzekerheden.

De migratie is tevens de belangrijkste bron van onzekerheid voor toekomstige demografische ontwikkelingen. Afgezien daarvan zijn de demografische ontwikkelingen tamelijk zeker.

³ Voor de ontwikkeling van de bevolking tot en met 2010 gaan we uit van de jongste bevolkingsprognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Zie A. de Jong, 'Bevolkingsprognose 2000-2050', Maandstatistiek van de bevolking, CBS, januari 2001, blz. 17-25.

Immers, afgezien van migratie is de beroepsgeschikte bevolking in de komende jaren nu al geboren. De onzekerheidsmarge van $\pm 0,10\%$ in de periode 2002-2006 en $\pm 0,15\%$ in de periode daarna is gebaseerd op het 67% betrouwbaarheidsinterval dat het CBS heeft berekend voor het migratiesaldo. Voor het effect op het arbeidsaanbod gaan we uit van de migratie van 15-64-jarigen en een participatiegraad van 55%.

Figuur 2.2 Immigratie, emigratie en migratiesaldo van 15-64-jarigen, 1990-2010

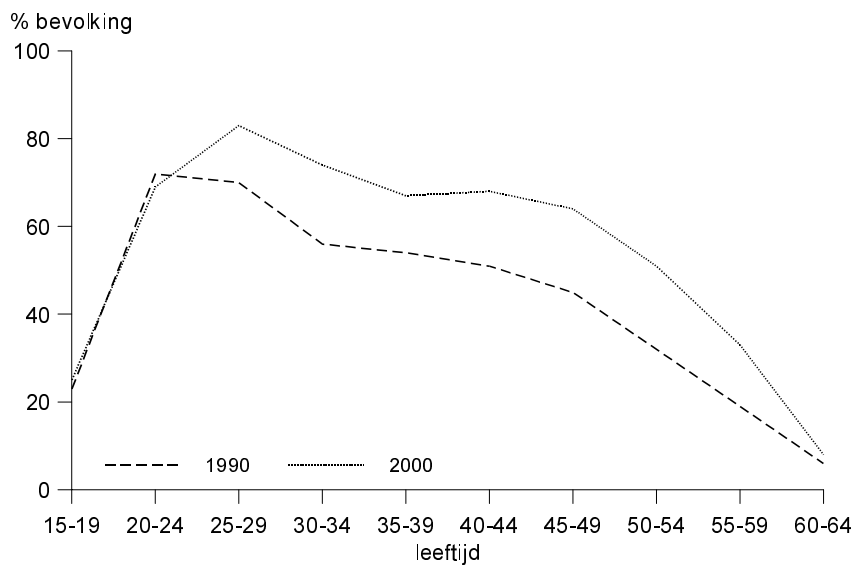
Trend bij vrouwen

De trendmatige groei van het arbeidsaanbod wordt met name bepaald door vrouwen. De groei van de arbeidsparticipatie van vrouwen heeft een sterk trendmatig karakter. Door sociaal-culturele factoren participeren oudere generaties vrouwen minder dan jongere generaties (zie figuur 2.3). Elk jaar neemt daardoor de participatie van vrouwen toe doordat een oudere generatie met pensioen gaat en een jongere generatie de arbeidsmarkt betreedt. De komende decennia zal deze trend door blijven zetten. De participatiegraad van bijvoorbeeld 30-34-jarige vrouwen is momenteel bijna 20%-punt hoger dan tien jaar geleden. Het mag verwacht worden dat deze vrouwen de komende jaren meer blijven participeren dan oudere cohorten. Dit betekent niet dat de participatiegraad van bijvoorbeeld oudere vrouwen op termijn even hoog zal zijn als die van jongere vrouwen. Net zoals mannen zullen vrouwen naarmate ze de leeftijd van vijf-en-zestig naderen minder blijven participeren.

Hoe sterk de trendmatige groei de komende jaren zal zijn is onzeker. De afgelopen jaren is de arbeidsparticipatie van vrouwen sterk toegenomen. Nu al is een niveau bereikt dat eerder pas

in 2006 werd geprojecteerd.⁴ We beschouwen twee varianten. In de lage variant veronderstellen we dat de participatiegroei bij vrouwen door de gunstige arbeidsmarktsituatie in de tijd naar voren is gehaald en dat de groei zich de komende jaren verder ontwikkelt zoals eerder voorzien vanaf 2007. In de hoge variant nemen we aan dat de sterke groei van de afgelopen jaren doorzet. Toch zal ook in deze variant sprake zijn van enige afvlakking van de trend doordat de participatiegraden van sommige leeftijdscategorieën — bijvoorbeeld van 25-29-jarige vrouwen — nauwelijks verder kunnen toenemen. De raming van de trendmatige groei van het arbeidsaanbod houdt het midden tussen beide varianten, de onzekerheidsmarge geeft de bandbreedte tussen beide varianten aan.

Figuur 2.3 Participatie van vrouwen naar leeftijd in 1990 en 2000

Effecten van beleid

Het door het huidige en vorige kabinetten gevoerde beleid om arbeidsparticipatie te vergroten verlicht de afname van de arbeidsaanbodgroei in de periode 2002-2006. De effecten van het gevoerde beleid nemen licht toe in de periode 2002-2006 — van 0,4% tot 0,5% — om daarna weer wat af te nemen.

⁴ Tussen 1995 en 2001 neemt de participatiegraad van 25-64-jarige vrouwen naar verwachting met 9%-punt toe. In *European Coordination* — het midden-scenario van het CPB — wordt deze toename pas in 2006 bereikt. Zie voor de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie in *European Coordination: CBS/CPB, 'Bevolking en arbeidsaanbod: drie scenario's tot 2020'*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 1997.

De bijdrage van gemiddeld 0,5% per jaar aan de arbeidsaanbodgroei in de periode 2002-2006 bestaat voor een groot deel uit beleid dat al voor het begin van deze periode is ingevoerd. Zo hebben WAO-maatregelen die in de jaren negentig zijn ingevoerd nog effect, en hetzelfde geldt voor de invoering van de nieuwe Bijstandswet waarmee vrouwen met jonge kinderen sollicitatieplicht kregen. Voor maatregelen met betrekking tot de sociale zekerheid geldt vaak dat het structurele effect pas na jaren wordt bereikt. Beleid dat bijvoorbeeld de instroom in de sociale zekerheid beperkt, leidt jaar na jaar tot een lagere instroom, terwijl het lang duurt voordat ook de uitstroom zich naar beneden aanpast zodat een evenwicht wordt bereikt. Wat meer recent is het nieuwe belastingstelsel dat dit jaar is ingevoerd, waarvan we — uitgesmeerd over de jaren 2001-2006 — een bijdrage verwachten van circa 0,5%. Ook hebben we nog vrij grote effecten van recent WAO-beleid ingeboekt.

Het zal duidelijk zijn dat de inschatting van de effecten van beleid met de nodige onzekerheid omgeven is. In het bijzonder is de effectiviteit van recent beleid om het beroep op de WAO terug te dringen onzeker. De afgelopen jaren zijn een aantal maatregelen genomen — REA, Plan van Aanpak WAO — die tot nu toe nog niet tot zichtbaar resultaat hebben geleid. In de raming gaan we er vanuit dat deze maatregelen alsnog in een lagere WAO en een hoger arbeidsaanbod zullen resulteren.

Conjunctuur

In de periode 1996-2001 was de arbeidsaanbodgroei 0,5% hoger dan waarop op basis van de geschatte trendmatige participatiegroei en beleidseffecten gerekend mocht worden (zie tabel 2.1). Enerzijds komt in dit verschil de toegenomen arbeidsaanbodgroei als gevolg van de gunstige arbeidsmarktsituatie tot uitdrukking, anderzijds bevat het ook statistische uitschieters. In 1998 nam de arbeidsaanbodgroei buitengewoon sterk toe door een forse verschuiving van kleine deeltijdbanen naar iets grotere deeltijdbanen. Banen van minder dan 12 uur per week tellen namelijk niet mee voor het arbeidsaanbod.

Voor de komende jaren ligt een positief conjunctureel effect op het arbeidsaanbod niet in de rede. Bij de berekening van de potentiële groei van de economie gaan we uit van een constante evenwichtswerkloosheid voor de komende jaren, waardoor de baanvindkansen niet verder zullen toenemen. Bij de berekening van de verwachte economische groei — waarbij we een afbouw van de *output gap* veronderstellen zodat in het eindjaar een conjunctureel neutraal beeld ontstaat — ligt dit anders en is een negatief conjunctuur-effect eerder aannemelijk. De werkloosheid ligt momenteel onder de evenwichtswaarde en we veronderstellen dat zij in het eindjaar op het evenwichtsniveau ligt. Bij een stijgende werkloosheid zal een deel van de mensen zich niet meer actief aanbieden op de arbeidsmarkt. Te denken valt bijvoorbeeld aan ouderen die (eerder) afvloeien via de VUT of WAO.

Betekent het bovenstaande dat alle mensen die de afgelopen jaren door de gunstige conjunctuur de arbeidsmarkt hebben betreden ook weer zullen uittreden? Nee. In de eerste plaats is naast de werkloosheid ook de evenwichtswerkloosheid sterk afgenomen in de tweede helft van de jaren negentig. Naar schatting ligt het huidige lage werkloosheidspercentage maar zo'n één procentpunt onder het evenwichtsniveau, waardoor slechts een kleine toename nodig is voor evenwichtsherstel op de arbeidsmarkt. In de tweede plaats zullen de mensen die door de gunstige conjunctuur zijn toegetreden de nodige werkervaring hebben opgedaan waardoor ze bij conjuncturele tegenwind minder snel de arbeidsmarkt weer zullen verlaten. De arbeidsaanbodgroei in de periode 1996-2001 was dus grotendeels structureel.⁵

Arbidsaanbodgroei vergeleken met EU en VS

De geraamde arbeidsaanbodgroei in de periode 2002-2006 is vergelijkbaar met de groei in de Verenigde Staten. De arbeidsaanbodgroei heeft wel verschillende bronnen. In Nederland is het vooral de voortgaande participatiestijging van vrouwen die de arbeidsaanbodgroei draagt, in de Verenigde Staten is het vooral de toename van de bevolking. De groei van het arbeidsaanbod in de Europese Unie zal naar verwachting een stuk lager zijn. Hoewel de participatiegraad van vrouwen in de Europese Unie momenteel zo'n 5%-punt beneden die van Nederland ligt, neemt de arbeidsparticipatie van vrouwen ook minder hard toe.

Decompositie arbeidsaanbodgroei in Nederland, EU en VS, 2002-2006

	Nederland	Europese Unie	Verenigde Staten
Bevolkingsomvang	0,6	0,1	1,1
Leeftijdsopbouw	- 0,4	0,0	- 0,2
Participatie	1,0	0,4	0,2
Totaal	1,1	0,5	1,1

Bron: Eurostat (EU) en Bureau of Labor Statistics (VS)

Conclusie

De arbeidsaanbodgroei daalt in de projectie van gemiddeld 2,0% per jaar tot gemiddeld 1,1% per jaar in de periode 2002-2006 en gemiddeld 0,8% per jaar in de periode 2007-2010. Zoals we gezien hebben zijn de drie belangrijkste redenen voor deze forse afname: (1) de voortgaande

⁵ De structurele groei tot en met 2000 is geschat met een Hodrick-Prescott-filter over de jaren 1971-2000. Voor de jaren daarna is de structurele groei gelijk aan de totale groei van het arbeidsaanbod.

veroudering van de potentiële beroepsbevolking, (2) de afvlakking van de trendmatige toename van de participatie van vrouwen, en (3) het wegvallen van het deel van de arbeidsaanbodgroei dat de afgelopen jaren te danken was aan de sterke daling van de werkloosheid.

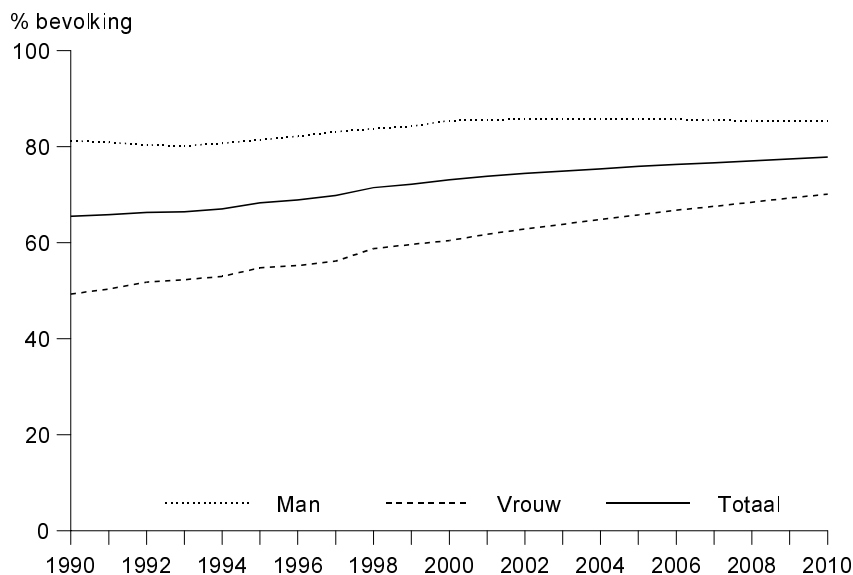
Ondanks de forse afname is de arbeidsaanbodgroei in de periode 2002-2006 in internationaal perspectief nog hoog te noemen. Zij is vergelijkbaar met de verwachte groei in de Verenigde Staten, en substantieel hoger dan de arbeidsaanbodgroei die voor de Europese Unie geraamd wordt (zie kader).

3 Participatiegraden tot 2010

We kunnen de ontwikkeling van het arbeidsaanbod ook inzichtelijk maken door het arbeidsaanbod of de beroepsbevolking naar leeftijd en geslacht weer te geven als percentage van de relevante bevolking. Zo krijgen we wat vaak de bruto-participatiegraad wordt genoemd, of in het kort de participatiegraad. Hoe ontwikkelen de participatiegraden zich in de projectie?

De participatiegraad van 20-64-jarigen zal in de raming aanzienlijk blijven toenemen, maar in mindere mate dan in het verleden (zie figuur 3.1). De toename komt geheel voor rekening van de verdere stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen, die geleidelijk hun achterstand op mannen inlopen. Ondanks de veroudering van de potentiële beroepsbevolking kan de participatiegraad van mannen zich handhaven op een hoog niveau. Reden is dat de participatiegraad van oudere mannen — 55 tot 64 jaar — in de raming nog verder toeneemt (zie tabel 3.1).

Figuur 3.1 Participatiegraden naar geslacht, 1990-2010

Oudere mannen

Vergeleken met andere landen is de arbeidsparticipatie van oudere mannen — 55 tot 65 jaar — nog laag: in 1999 lag de participatiegraad 3%-punt onder het Europese gemiddelde.⁶ De afgelopen jaren is wel een flinke inhaalslag gemaakt. De toegenomen participatie zal deels te maken hebben gehad met de gunstige conjuncturele ontwikkelingen, maar deels ook door beleidsmaatregelen om de instroom in de WAO te beperken en door afspraken tussen sociale partners om VUT-regelingen om te zetten in meer actuair neutrale prepensioen-regelingen.

In de raming zal de participatiegraad van mannen nog verder kunnen toenemen. Het in het verleden gevoerde beleid zal ook in de komende jaren nog effect hebben. Verder gaan we in de raming uit van nieuwe beleids-impulsen. Afspraken in cao's om VUT-regelingen om te zetten in prepensioen kennen vaak langdurige overgangsregelingen zodat pas na verloop van tijd het effect volledig zichtbaar wordt. Verder heeft het kabinet nieuwe initiatieven genomen om de WAO-instroom te beteugelen, zoals het Plan van Aanpak WAO.

Tabel 3.1 Participatiegraden naar leeftijd en geslacht, 1990-2010

	1990	1995	2001	2006	2010
% bevolking					
Man					
20-54	88	89	93	93	93
55-64	43	40	51	56	57
Totaal	81	81	86	86	86
Vrouw					
20-54	56	62	70	76	80
55-64	13	15	23	31	35
Totaal	49	55	62	67	70
Totaal					
20-54	72	76	81	85	86
55-64	28	27	37	43	46
Totaal	66	68	74	76	78

Vrouwen

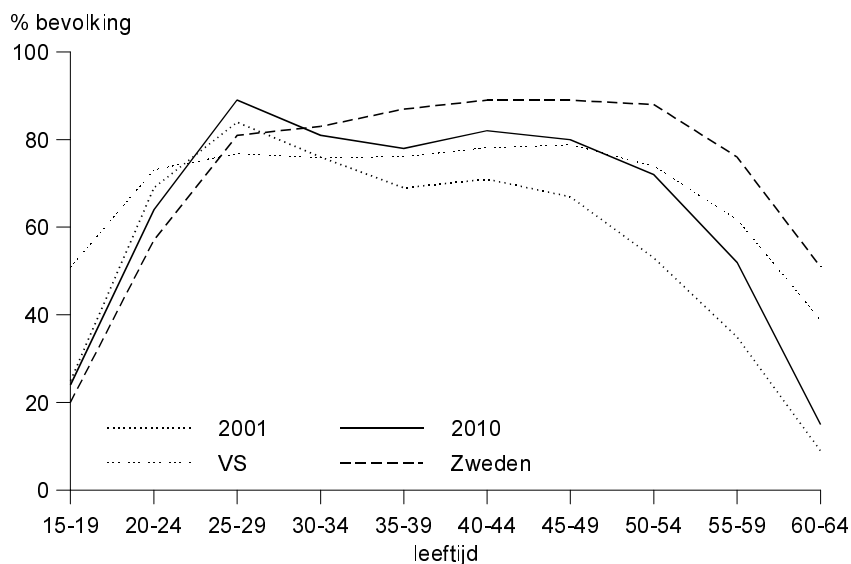
In vergelijking met het Europese gemiddelde neemt de arbeidsparticipatie van vrouwen allang geen achterstandspositie meer in: momenteel ligt de participatiegraad van vrouwen 5%-punt

⁶ Zie OESO, 'OECD Employment Outlook 2000', Parijs, 2000.

boven het EU-gemiddelde.⁷ In Nederland participeren nog wel minder vrouwen dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten en in Zweden. Verder moet bedacht worden dat dit de participatie in personen betreft. Gerekend in arbeidsjaren ligt de participatiegraad nog onder het Europese gemiddelde, doordat nergens zoveel vrouwen in deeltijd werken als in Nederland.⁸

De participatiegraad van vrouwen zal in de raming terrein winnen op de Verenigde Staten en Zweden. Zelfs in de onzekerheidsvariant waarin we een lage trendmatige groei van de participatie hebben verondersteld liggen de participatiegraden van vrouwen onder de vijftig jaar boven de huidige niveau's in de Verenigde Staten (zie figuur 3.2). In de onzekerheidsvariant met een sterke voortzetting van de participatie-trend liggen deze zelfs rond de Zweedse niveau's (zie figuur 3.3). De participatiegraden van vrouwen boven de vijftig blijven nog wat achter. Na 2010 zullen deze naar alle waarschijnlijkheid verder kunnen toenemen als oudere cohorten plaats maken voor jongere cohorten vrouwen die gewend zijn meer te werken.

Figuur 3.2 Participatie van vrouwen bij lage trend vergeleken met VS en Zweden

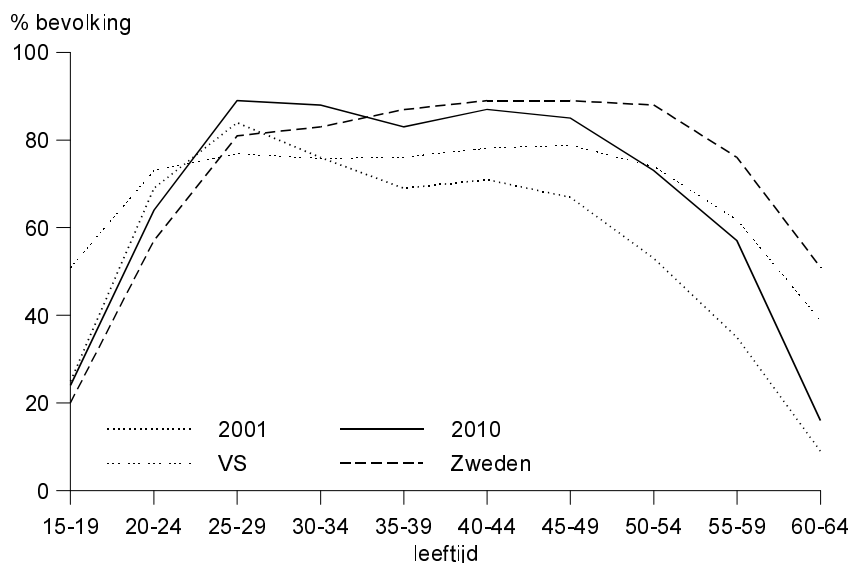

Bron: Bureau of Labor Statistics (VS) en Eurostat (Zweden)

⁷ Zie OESO, 'OECD Employment Outlook 2000', Parijs, 2000.

⁸ In 1999 lag het aantal werkende vrouwen in arbeidsjaren als percentage van de bevolking nog bijna 4%-punt onder het Europese gemiddelde. Zie European Commission, 'Employment in Europe 2000', Brussel, 2000.

Figuur 3.3 Participatie van vrouwen bij hoge trend vergeleken met VS en Zweden

Bron: Bureau of Labor Statistics (VS) en Eurostat (Zweden)

4 Samenvatting en conclusie

In de periode 1996-2001 bedraagt de groei van het arbeidsaanbod gemiddeld 2,0% per jaar. Deze forse groei zal de komende jaren geen stand houden. In de raming neemt de arbeidsaanbodgroei af tot gemiddeld 1,1% per jaar in de periode 2002-2006 en vervolgens tot gemiddeld 0,8% per jaar in de vier-jaars periode daarna. Belangrijke oorzaken zijn (1) de verdere veroudering van de beroepsgeschikte bevolking, (2) de afvlakkende participatie-trend bij vrouwen, en (3) het wegvallen van het deel van de arbeidsaanbodgroei dat in recente jaren te danken was aan de gunstige arbeidsmarktsituatie.

De projectie is met de nodige onzekerheid omgeven. Bij de raming van de arbeidsaanbodgroei moet een onzekerheidsmarge van plus of min 0,2% per jaar in acht worden genomen. Bij de toekomstige demografische ontwikkeling is vooral de immigratie een bron van onzekerheid. Verder is de participatie-trend bij vrouwen onzeker. Zet de sterke participatie-groei van de afgelopen jaren door of is door het voorspoedige economische klimaat slechts een eenmalige inhaalslag gemaakt ten opzichte van de eerdere trend? Ten slotte zijn de geschatte effecten van beleidsmaatregelen met onzekerheid omgeven.

Ondanks de sterke afname van de arbeidsaanbodgroei kan de raming allerm minst als pessimistisch bestempeld worden. De beroepsgeschikte bevolking zal de komende jaren verder verouderen. Desalniettemin handhaaft de participatiegraad van mannen zich op een hoog niveau doordat de arbeidsdeelname van oudere mannen nog verder zal toenemen. Bij de behoedzame inschatting van de participatie-trend bij vrouwen resulteren in 2010 nog altijd participatiegraden van vrouwen onder de vijftig jaar boven de huidige niveau's in de Verenigde Staten, bij de optimistische inschatting van de trend liggen deze zelfs rond de Zweedse niveau's.

De projectie van de arbeidsaanbodgroei is gemaakt onder de veronderstelling van ongewijzigd beleid. Door nieuw beleid kan het huidige of het volgende kabinet de arbeidsaanbodgroei verder bevorderen. Het nog grote aantal inactieven met een sociale-zekerheidsuitkering — waaronder bijna 1 miljoen arbeidsongeschikten — lijkt hiervoor nog volop mogelijkheden te bieden.